

Christian Bromberger – Denis Chevallier, ed.: *Carrières d’objets. Innovations et relances*. Paris: Éditions de la Maison des sciences de l’homme, 1999. 224. p. /Mission du Patrimoine ethnologique – Collection Ethnologie de la France; cahier 13./

A burgundiai kistermelők technikai újításaitól a tweedöltönyön át az iráni fodrászüzletekben használt ülőalkalmatosságból nagy értékű orvosi műszer részévé avanszált székig tíz tárgy pályafutását mutatja be e kötet. Az esettanulmányok középpontjában azon innovációs vagy adaptációs technikák, valamint kölcsönhatások, átvételek kérdése áll, melyek e tárgyak átértékeléséhez, átértékelődéséhez vezettek. A társadalmi háttér, a „kedvező feltételek” pusztá bemutatása mellett a szerzők megkülönböztetett figyelmet szentelnek a tárgyak szimbolikus használatának, illetve az azzal kapcsolatos manipulációs stratégiáknak – különös tekintettel a jelkép- és hagyományteremtésre –, egyesítve ezzel a technológiára összpontosító vizsgálódások és napjaink anyagi kultúrájával foglalkozó antropológia nézőpontjait.

A technikatörténeti tanulmányok a francia etnológiában nagy múltra tekintenek vissza, a tudomány meghatározó személyiségei – köztük Marcel Mauss, André Leroi-Gourhan, Charles Perain – foglalkoztak a területtel. E meghatározó impulzusok ellenére a kutatások a hetvenes években némileg megfeneklettek: a vizsgálatok jórészt a vidéki kézműipar termékeire, a még fellelhető reliktumokra koncentráltak. Az ipari és poszt-indusztriális társadalmak tárgyi kultúráját, illetve a technológiai fejlesztések hatását és a mérnökök világát nagyító alá vevő szociológiai irányzat egyre jobban eltávolodott „az elveszett korok örökségét” kutató, egyfajta értékmentést végző etnológusoktól. Jó pár évnek kellett eltelnie, és több felhívásnak, programnak napvilágot látnia ahhoz, hogy a napjaink technikai kultúrája, az innováció kérdésköre polgárjogot nyerjen. E folyamatban kulcsszerepet játszott a Mission du patrimoine ethnologique 1992-es *Átvételek és technikai újítások* című programja, mely tíz tudományos műhely munkáját támogatta. 1995-ben nagyszabású konferenciára került sor, a kötetben szereplő írások többsége az ott elhangzott előadásokból nőtt ki. Mindemellett a hagyományos mesterségek kutatása sem került le a napirendről, sőt: a tradicionális technikák megőrzése – nemritkán újraélesztése – számtalan kérdést vet fel. Ezért a kötet második részében olyan írások szerepelnek, amelyek e „neotradicionális” kézművesség jelenségeit a mai fogyasztásközpontú, globalizálódó társadalom keretein belül értékelik és értelmezik.

A *Tárgyak és hálózatok* címet viselő, első tematikus egység tanulmányai az innováció kérdéskörébe tartozó nagyon is sokféle jelenséget két fő aspektusból vizsgálják: egyrészt a tudás, a technika, illetve az emberek milyen mozgása, kölcsönhatása vezet az újító folyamatokhoz, másrészt hogyan fér meg mai világunkban egymás mellett a hagyomány és az újítás. Az átadás-átvétel, a szaktudás cirkulációjának jelenségét legközelebről talán François-Xavier Trivière veszi nagyító alá, a saint-nazare-i ipari munkások

otthon végzett, a saját szükségleteiket szolgáló, ám az ipari termelés folyamatait alkalmazó barkácstevékenységén keresztül. Anne-Marie Guenin három olyan esetet mutat be, amikor a burgundiai parasztek a nagyüzemi termelésre tervezett mezőgazdasági gépeket saját mikrokozmoszukhoz igazították. A feketeribizli bogyóinak, illetve rügyeinek (mely a gyógyszeripar alapanyaga) betakarítására átalakított masinák egyben azt is kiválóan illusztrálják, hogy a kistermelőréteg miként alkalmazkodott a megváltozott piaci igényekhez. A magas szintű technikai tudást igénylő szakmák egymás mellett élése, kölcsönhatása szintén az innovációs folyamatok motorja lehet. Franciaországban talán a legjobb példa erre a Jura környéki régió, mely a játékkészítés, az optikai ipar, valamint az óragyártás egyik országos központja. Noël Barbe és Richard Lioger kutatása az iparágak szoros szimbiózisára, a szakemberek közötti élénk kulturális csere jelentőségére mutat rá. Didier Gazagnadou ezzel szemben két, egymástól nagyon is távoli technológiai szint és gondolkodásmód párosítását szemlélteti. Esettanulmányában leírja, hogy egy teheráni kórházban miként találtak „költséghatékony” megoldást egy Amerikából vásárolt, hallás- és egyensúlyzavarokat diagnosztizáló csodakomputer üzembe helyezésére, amikor is a szintén csillagászati összegbe kerülő ülést egy, a fodrászüzletekben használt, régi típusú forgószékkal helyettesítették. Genevieve Marotel egy művészeti alkotás, a Deutsche Bank frankfurti székháza előtt álló, 52 tonnás gigantikus gránitszobor létrejöttét elemzi, rámutatva a mögöttes intenciókra és kulturális interakciókra a szardíniai és carrarai márványmanufaktúrák munkásai, a német tervező és egy, a kivitelezést segítő belga cég között. Az újításokhoz csak közvetetten kapcsolódik, inkább annak hatásait vizsgálja Alexandre Mallard, aki egy egyesült-államokbeli, ám annak egy szegényebb régiójában élő, saját műhelyt üzemeltető autószerelő, illetve egy, a legmodernebb technológiával felszerelt márkaszervizben dolgozó francia alkalmazott munkáját hasonlítja össze. Utóbbi tevékenységében a szakmai kompetencia, az anyaggal és az eszközökkel való közvetlen kapcsolat helyett az információk fölötti rendelkezés, kimutatások, elemzések, az informatikai berendezések és persze a konkurencia minden lépésének szemmel tartása játssza a főszerepet.

Napjainkban a tárgyak, a fogyasztásra szánt termékek és egyáltalán a kulturális megnyilvánulások két ellentétes, ugyanakkor egymást kiegészítő tendenciáról tesznek tanúbizonyságot. A globalizáció, az uniformizálódás mellett egyre nagyobb hangsúlyt kap a hagyományos, az autentikus kultusza, melyet az utóbbi két évtized antropológiai irodalma is bőségesen elemzett. A kötet második, *Megújult tárgyak* című részében közölt négy esettanulmány rendkívül tanulságos példákkal szolgál, s ezen „múltba tekintő innovációk” számos közös sajátossága is kirajzolódik belőlük. Françoise Clavairolle a cévennes-i selyemgyártás újraindításáról szóló cikkében rámutat, hogy a tradíció feléléstése nem volt más, mint innovációk sorozata – Japánban kitenyészített eperfafajtával, Marokkóból és Elefántcsontpartról importált hernyókkal. A nem éppen tökéletes minőséget és az értékesítés nehézségeit pedig úgy hidalták át, hogy múzeumot létesítettek, természetesen dekoratív üzlettel, ahol az eredetit kereső turisták könnyen megnyitják pénztárcájukat. A „hagyományos” burgundiai és az Ardennek vidékéről származó sajtok – mint az Claire Delfosse és Marie-Thérese Letablier írásából kiderül – pedig modern gyártósorokon készülnek, ám a specialitás, az egyediség keresése, illetve az erre irányuló fejlesztések vitathatatlanul jót tettek a régebben egymástól csak nehezen megkülön-

böztethető sajtoknak. Nathalie Coffre-Baneux a Harris tweedöltönyök történetében a technológiai újítások mellett a márkanév, a védjegy fontosságát és az autentikus arculat kialakítását emeli ki. Noha a márkanévet a marseille-i szappangyárnak nem sikerült levédetnie, így a régió kívül is készítene „marseille-i” szappant, Emmanuelle Dutertre cikke azt illusztrálja, hogy az esztétikus megjelenés, az archaizáló, romantikus csomagolás szintén lehet a piaci siker záloga. A „tradicionális” tárgy tehát napjainkban sohasem pusztán rekonstrukció, hanem társadalmi konstrukció.